

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Романюк І. М.,
доктор історичних наук, професор кафедри
історії та культури України, Вінницький державний
педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського
(Україна, Вінниця), gileya.org.ua@gmail.com

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:
КОМАРНИЦЬКИЙ О. Б. СТУДЕНТИ–ПЕДАГОГИ
У МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ
У 1920–1930-Х РР.: МОНОГРАФІЯ /
НАУК. РЕД. – ПРОФ. О. М. ЗАВАЛЬНЮК. –
КАМ'ЯНЕЦЬ–ПОДІЛЬСЬКИЙ:
ТОВ «ДРУКАРНЯ «РУТА», 2017. – 984 с.

Після приходу до влади більшовики з перших днів почали реалізовувати політику, спрямовану на виховання нової людини – будівника комунізму, наділеного новим менталітетом і здатного завершити початий процес будівництва нового суспільства. Влада, усвідомивши складність змінити свідомість старшого покоління, яке вже мало сформовані усталені цінності і стереотипи, цілком свідомо зробила ставку на молодь, особливо на студентство, як на політичну силу. Головною метою було визначено виховання студентів у марксистсько–ленінському дусі, формування політично свідомого громадянина, який мав жити у новому комуністичному суспільстві. Виші мали продукувати з пролетарського та комуністичного складу студентства теоретично освічених і вихованих в дусі матеріалістичного світогляду борців за побудову комунізму. У цьому контексті особлива увага приділялася вишам педагогічного профілю, випускники яких мали забезпечити ідеологічне виховання дітей і підлітків. Окремі аспекти даної проблеми досліджували вчені О. Л. Рябченко, О. О. Лаврут, В. В. Липинський, В. К. Майборода та ряд інших науковців. Утім поза їхньою увагою залишилася низка не досліджених питань, насамперед, тих, що стосуються навчальної та громадсько–політичної діяльності майбутніх педагогів, їх матеріального забезпечення. Власне, ці проблеми потребують глибокого опрацювання архівно–джерельної бази, що і було зроблено талановитим істориком О. Б. Комарницьким у рецензованому монографічному дослідженні.

Автор здійснив узагальнюючий аналіз діяльності студентів педагогічних навчальних закладів радянської України в різних сферах у 1920–1930-х рр. з урахуванням новітніх досягнень історичної науки; на основі залучених документів визначив соціальний, національний, статевий склад молоді, кількісні показники прийому студентів, показав особливості навчальної, наукової і громадсько–політичної діяльності студентства українських вишів «педагогічної вертикалі».

Монографія справляє враження серйозної і кваліфікованої студії проблеми, пов'язаної з маловивченим напрямом досліджень. Мета співвідноситься з темою

дослідження, сформульована фахово. Методологічні засади роботи сучасні і сприяють успіху дослідження.

Чітко продуманою та логічно побудованою є структура роботи. Історіографічний огляд проблеми, здійснений автором, відзначається всеохопністю, ґрунтовністю, переконливістю, грамотністю. Він засвідчив недостатній стан розробки досліджуваної проблеми.

Заслуговує на увагу те, що у процесі написання монографії було використано широке коло джерел (понад 2,6 тис. позицій, у т.ч. понад 900 архівних справ, більша частина з яких вперше введена у науковий обіг), що дає можливість належним чином аргументувати основні положення і висновки автора. Виклад матеріалу – логічний, послідовний і зрозумілий, свідчить про глибоке зрозуміння автором сутності проблеми, її загального і специфічного.

У першому розділі історик здійснив аналіз державної політики щодо формування студентського контингенту педагогічних навчальних закладів. Він розглянув низку методів, які використовувала тодішня більшовицька влада задля «поліпшення», насамперед, партійного та соціального складу молоді. Зокрема, практикувалися масові відрядження комуністів та робітників на навчання, розкладки, які встановлювали чіткі норми прийому для кожної губернії. Крім того, для регулювання соціального складу студентства у їхньому середовищі проводилися систематичні антидемократичні і протизаконні кампанії «чисток» та «соціально–академічних перевірок», при проведенні яких керувалися, насамперед, класовим принципом. Автору вдалося встановити, що найбільш масовими вони були у першій половині 1920-х рр. Тоді із педагогічних вишів відрахували не менше як 20% студентів. Загалом, влада аж до кінця 1930-х рр. продовжувала відраховувати студентів за приховування свого соціального походження. В одному з підрозділів О. Б. Комарницький встановив динаміку чисельності студентів, показав їх соціальний, партійний, національний, віковий, освітній, статевий склад.

Другий розділ монографії присвячено навчальній та науково–дослідній роботі студентської молоді. Автор зазначає, що державна освітня політика, в основі якої були настанови правлячої більшовицької партії, визначала зміст навчальних планів і програм, у розробці яких брали участь і студенти. Вони активно впливали на модернізацію навчально–методичної роботи, зокрема, працювали у складі циклових комісій. У розділі йдеться про трудову дисципліну студентів, проходження ними навчальних і виробничих педагогічних практик, річного практичного стажування, проведення загальноосвітніх та навчальних екскурсій, виконання дипломних робіт. Вчений встановив, що з кожним роком зростала кількість випускників педагогічних навчальних закладів, однак, цієї кількості було недостатньо, щоб забезпечити потреби загальноосвітніх шкіл. Йому вдалося довести,

що науково-дослідною роботою був охоплений незначний відсоток молоді. Лише окремі з них брали участь у наукових конференціях, публікували свої праці.

У третьому розділі О. Б. Комарницький показав різні шляхи нав'язування студентству більшовицької ідеології. Зокрема, влада залучала молодь до участі у роботі осередків КП(б)У та ЛКСМУ, політичних («марксистських», «ленінських») гуртків та шкіл, гуртків «біжучої політики» тощо, на засіданнях яких обговорювали найактуальніші питання у житті тогочасного радянського суспільства. Одним із пріоритетів у роботі партійних та комсомольських осередків було проведення соцзмагання, поширення антирелігійних поглядів, відзначення державних, революційних та радянських свят, вшануванні пам'яті «вождів» тощо. У розділі йдеться також про громадську діяльність молоді у студентських клубах, органах самоврядування, профспілкових осередках, які значною мірою підпорядковувалися ідеологічним настановам партії.

Змістовним є четвертий розділ, у якому розповідається про роботу студентства у складі осередків добровільних товариств, які влада використовувала для пропаганди своїх ідей будівництва соціалізму та ідеологічного виховання мас. Майбутні педагоги трудилися у різних кампаніях, пов'язаних з мобілізацією коштів на господарські потреби держави, допомагали у зборах коштів для зміцнення оборони, піднімали культурний рівень населення, брали участь у колективізації сільського господарства, розкуркулєнні, хлібо- і м'ясозаготівлях, допомагали під час посівної і збиральної кампаній, в обробці сільськогосподарських культур, проводили політико-освітню роботу. Неабиякий інтерес викликають дані про поширення у студентському середовищі опозиційних настроїв, спричинених політикою правлячого режиму.

У п'ятому розділі показано складне матеріальне становище молоді, через що вона не мала можливості повноцінно навчатися і відпочивати. Зокрема, автор монографії вважає, що однією із найгостріших для студентів проблем було погане забезпечення їх навчальними площами, житлом, освітленням, опаленням і водою. Лише незначній частині молоді надавали стипендії, розмір яких був мізерний. Крім того, студентство примушувало обробляти земельні площі підсобних господарств. Чимало труднощів виникало із забезпеченням майбутніх педагогів харчуванням, особливо під час голодоморів 1921–1923 і 1932–1933 рр. Життєві труднощі, звісно, не могли не позначитися на стані здоров'я студентів. Автор зазначає, що, не зважаючи на всі негаразди, молодь знаходила час для організації власного дозвілля, хоча можливості для цього були вкрай обмежені. Водночас, у студентському середовищі певного поширення набули різні прояви девіантної поведінки, що засвідчувало про невирішені проблеми морального виховання.

Цінними є додатки, які розкривають різні сторони життя студентів: подано дані про їхню чисельність, соціальний, партійний, національний, віковий, освітній, статевий склад; списки відратованих, внаслідок чисток; участь у роботі циклових комісій, забезпечення стипендіями тощо.

Висновки в монографії виважені, обґрунтовані й повністю відображають результати дослідження.

Вважаємо, що сформульовані у роботі основні положення і висновки можуть бути використані в процесі сучасного реформування галузі вітчизняної вищої освіти. Узагальнені матеріали стануть у нагоді при написанні узагальнюючих праць з історії України, соціальної історії, історії вищої школи, у підготовці та розробці спецкурсів з історії України та історії української культури.

Загалом, маємо зазначити, що О. Б. Комарницький створив цілком завершене, ґрунтовне наукове дослідження, яке є новаторським і вельми важливим з погляду отриманих результатів. Сподіваємося, що воно викличе заслужений інтерес наукового загалу і посіде гідне місце в історіографії проблеми.

*Romanyuk I. M., Doctor of Historical Sciences,
Professor of the Department of History and Culture of Ukraine,
Vinnytsia State Pedagogical University named after Mikhail
Kotsyubinsky (Ukraine, Vinnytsia), gileya.org.ua@gmail.com*

*Review of the monograph: Komarnitsky O. B. Students–teachers
in the modernization of higher education of Soviet Ukraine
in the 1920–1930's. Monograph / sciences. ed. –
prof. O. M. Zavalnyuk. – Kamyanets–Podilsky:
LLC «Printing House «Ruta», 2017. – 984 p.*

* * *